

ELEKTRON TIJORATDA ISTE'MOLCHILARNING HUQUQLARINI HIMOYA QILISH: ANGLO- SAKSON VA ROMANO-GERMAN HUQUQIY TIZIMI DAVLATLARI TAJRIBASI.

Ochilboev Abbosbek

student of Tashkent state university of law

aochilboev@gmail.com

O`zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi zamonaviy jamiyatning dolzarb muammolaridan birini - aholini yuqori sifatli hayot sharoitlari bilan ta'minlamasdan turib rivojlangan davlat bo`lish mumkin emas. Uning amaliy yechimi davlatimiz taraqqiyotining strategik yo`nalishi: ko'p jihatdan nafaqat fuqarolarning real farovonlik darajasini belgilash, balki har bir shaxsning yashashi uchun zarur shart-sharoitlarni bevosita ta'minlash, shu orqali ijtimoiy barqarorlik va milliy davlat va butun jamiyat xavfsizligini ta'minlashdir. Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish - bu sivilizatsiyalashgan bozor munosabatlari shakllanayotgan mamlakat uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan mulkiy muomala sohasi. O`zbekistonda 1990-yillarning o`rtalari va 2000-yillarning boshlarida boshlangan huquqiy islohotlar birinchi marta tovarlar va xizmatlar bozorida paydo bo'lgan munosabatlarning eng katta guruhlaridan biri - iste'molchilar ishtirokidagi munosabatlarga ta'sir ko'rsatdi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish iste'molchilar va xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni aniq huquqiy tartibga solishning dolzarb ehtiyojini keltirib chiqardi. O`zbekiston Respublikasining 1996-yil 26-apreldagi 221-1-sonli "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida" gi qonuni¹ (bundan buyon matnda "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida" gi qonun") qabul qilingandan so'ng, fuqarolar huquqni muhofaza qiluvchi organlarga murojaat qilish huquqini qo`lga kiritdilar. Buzilgan huquqlarni himoya qilishning huquqiy usullari vujudga keldi. Elektron

---

¹ <https://lex.uz/docs/-4704>

platformalarda iste'molchilar huquqlari yuqoridagi qonunga faqatgina 28¹-modda sifatida O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 18-yanvardagi O'RQ-746-sonli qonuniga asosan kiritildi. Ma'lumot uchun, Aliexpress 2010-yilda, Amazon kompaniyasi esa, 1994-yilda tashkil etilgan. Asosan, yuridik shaxslar bilan ishlovchi Alibaba kompaniyasi 1999-yilda tashkil topgan. Iste'molchilarni shaxsiy ma'lumotlari erkin o'zgaruvchan va kripto valyuta evaziga xizmat ko'rsatuvchi Steam o'yin platformasi 2003-yilda xizmat ko'rsatishni boshlagan. Demak, mamlakatimiz eng kamida, electron munosabatlarda iste'molchilar huquqlarini faqatgina bitta qo'chimcha moddada o'n to'qqiz yildan keyin kiritmoqda. Huquqni qo'llash jarayonida davlatning tovar va xizmatlar bozorida fuqarolarning huquqlarini ta'minlashga munosabati ham o'zgardi. Keyingi yigirma yil ichida iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlarini ishlab chiqish bosqichma-bosqich amalga oshirildi, bu fuqarolarga ijtimoiy adolatni tiklash uchun qonundan foydalanish imkoniyatini berdi, chunki iste'molchilar huquqlarining ommaviy buzilishiga uzoq vaqtdan beri yo'l qo'yilgan edi. Iste'molchilarning asosiy huquqlarini qonunchilik darajasida mustahkamlash, ularni amalga oshirish tartibini belgilash, fuqarolik huquqini yaratish uchun asos bo'ldi. Bunda bir qator muammolar ham mavjud va ular:

Birinchidan, fuqarolik huquqi hamda electron tijorat fanida muammolar mavjudligi va natijada iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha qonun hujjatlaridagi bo'shliqlar bilan bog'liq bo'lib, bu fuqarolarning huquqlarini himoya qilish darajasiga sezilarli ta'sir qiladi. Shunday qilib, electron tijoratda asosiy masalalar ("iste'molchi", "mahsulotning jiddiy nuqsoni"(bugs) va yurisdiksiya masalalari ochiq qolmoqda huquqiy ta'riflarining to'g'riligi) to'liq hal etilmaganligi, iste'molchilar huquqlarini himoya qilishning eng muhim usullari (jarima undirish, ma'naviy zararni qoplash) yetarli darajada tartibga solinmaganligi va ayrim masalalar qonunchilikda umuman o'z yechimini topmadi (iste'molchilar huquqlarini himoya qilish tamoyillari, nizolarni hal qilish bo'yicha da'volar tartibi, iste'molchilarning javobgarligi). So'nggi

paytlarda qabul qilingan ayrim me'yoriy-huquqiy hujjatlar iste'molchilar huquqlarini himoya qilishni sezilarli darajada murakkablashtirdi.

Ikkinchidan, Yolg'on amaliyotlar orasida yolg'on reklama, noto'g'ri mahsulot da'volari va soxta marketing taktikasi nafaqat real hayotda, balki virtual olamda ham iste'molchilar huquqlarini jiddiy ravishda buzib kelmoqda. Iste'molchilarni manipulyatsiya, majburlash yoki boshqa axloqiy bo'lmagan vositalar orqali foyda keltiradigan harakatlarni o'z ichiga olgan adolatsiz amaliyotlar. Ushbu amaliyotlar bozorga bo'lgan ishonchni yo'qotadi va iste'molchilarga moliyaviy va jismoniy zarar etkazishi mumkin. Bunday xatti-harakatlarni taqiqlash va jazolash orqali iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonunlar biznes uchun aniq chegaralarni belgilaydi va ularni shaffof va halol faoliyat yuritishga undaydi. Bu nafaqat individual iste'molchilarni himoya qiladi, balki bozorning umumiy yaxlitligini ham saqlaydi. Ishonchga ta'sirini ham inkor etishning iloji yo'q yolg'on va adolatsiz amaliyotlarning oldini olish iste'molchilarning biznesga bo'lgan ishonchini ko'rsatadi. Iste'molchilar korxonalar o'z harakatlari uchun javobgarlikka tortilishiga ishonganlarida, ular iqtisodiy bitimlar bilan shug'ullanish ehtimoli ko'proq. Bu ishonch gullab-yashnayotgan iqtisodiyot uchun juda muhim, chunki u iste'mol xarajatlari va investitsiyalarni rag'batlantiradi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

Shunday qilib, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlarini qo'llash bo'yicha yigirma yildan ortiq amaliyot va to'plangan nazariy tajribaga qaramay, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish muammolarini hal qilishda yangi ilmiy yondashuvlarni izlash talab etiladi. Xususan, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlarining qo'llanish doirasi, shartnomaning ko'rib chiqilayotgan munosabatlarni tartibga solishdagi o'rni haqidagi savollar munozarali bo'lib qolmoqda, nazariy asos ishlab chiqilmagan. Tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan takliflar, unda keltirilgan xulosalar hamda tavsiyalardan O'zbekiston Respublikasida iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qonunchiligini kelgusidagi samaradorligini oshirish, shuningdek bu jabhada normativ-huquqiy asoslarni rivojlantirish va takomillashtirish,

davlat organlarining shaffofligini va xolisligini oshirishda foydalanish mumkin. Mazkur dissertatsiya iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirishga, huquqbuzarliklarni yuzaga keltiruvchi omillarni bartaraf etish maqsadida qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritgan xolda yangi tahrirda qabul qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://www.privacyshield.gov/ps/article?id=Denmark-e-Commerce>.
2. <https://www.norden.org/en/info-norden>.
3. O'zbekiston Respublikasining elektron tijorat to'g'risida qonuni
4. O'zbekiston Respublikasining iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida qonuni